

EUSKALDUNAK ETA ARRAINTZA

ATAKA

EUSKALDUNAK sailleko irugarren alean esaten digu Lekuonatar'tar Manuelek onela:

"Oinarrizko iritzi jatorra da Etnologian, gogo-lantze edo kultura-aldiak bata bestearen ondoren etorri oi dirala; gizakia, eiztari da lenengo, artzain da urrena ta nekazari ondoren..."

Baziran, ordea, arrentzale ere eta tresnagille.

Arrantza da, aiñ xuxen ere, gure gaurko arazo-gaia eta ona emen ni gai onen berri eman nairik.

* * *

Euskaldunen artean gauza guztiak lerroak dituzte oso luzeak eta beuren sustriaiak Histori-aurreko garaietara luzatzen zaizkigu.

Egia esan, ez degu uste euskaldun zaarretatik inor arrantza utsetik biziko zanik, gutxiago ere. Ori, arrantza utsetik bizi izatea, oraintsungo gertakizuna dezu, milla urtetik onerako arazoa. Eta milla uteko tarte, tarte txikia da euskaldunen kondaira luzcan.

Histori-aurreko euskaldunek aragia zeukaten mendian lau ankan gaiñean opero. Arraiña baiño ohea eta arrapatzen errezagoa. Legorreko aragia ohea.

* * *

Euskalduna eiztari izatetik, artzai eta nekazari izatera eldu ziren, denboraren poderioz; baiña, eizerako griña galtzeke. Ez bait-du oraindik galdu.

Itxasertzean segurantzi apur bat sotu zanean, orduna itxas-kolko-babeseetan agertu ziran arrantzale erriak. Esate baterako iziartik jetxitako nekazariak sortu zuten Deba erria eta portua. Zenbaitek geiegi aldatu ere ez. Itxas-ertzeako baserrietan maiz ikusi izan ditugu itai eta laien ondoan arpoiak, lau-ortzeko burniak kirten batekin, olagarruetako kakoak eta arrantzarako tretzak.

Iaioak dituzu baserritarrak bai gau-arrantzan, bai anguletan. Galdetu Sasiolan eta Aginagan. Eizea eta artzantza. melazaritza eta arrantza, guzti oiek alkar jotzen dute, aukera danean, euskaldun baserri zaarretan.

* * *

Histori-aurreko gizon euskaldunak ere, eiztaria izan arren, arrantzan ere bazekian. Gipuzkoako zazpi leize nagusiak ibeietan daude eta itxasotik gertu. Gipuzoako arrantzak leize oietan ditu bere aizken muturreko erro

eta zuztarrak. Gipuzkoan bezela Bizkaian eta Lapurdin ere.

Leizeetan arkitzen dira arantzarako arpoiak, geroago bale-arrantzan ainbesteko garrantzia izango duten arpoi oek; bertan arkitzen dira araiñ ezurrak; bertan, txirla-azal ugari-ugariak. Auetakoak Santimamiñen millaka asko dago. 25.000'ko talde batetik, 18.724 ostra-azalak ziran. Arraiñen marrazkiak daude mendiko animalien ondoan. Ekaingo leizean, Urola ibaiean, izoki eder baten irudia daukazu zaldi artean. Altxerriko leizean, berriz, Orion, izokiakin (salmón) batera, unaburua (dorada) eta arondo-lazak (rodababallos)...

* * *

Histori-aurreko gauari buruz baditugu argi-une txoak; baiña, argirik-eza eta illuna ere bai askotan. Gerora, berriz, illunbe aundiak.

Onenbestez egin dezagun salto bat Historiaraiño.

ASPALDIETAKO ARRAINTZAK

Arrantza arraiñetik dator. Emengo arraiñ aberatzenak auek dira: bisigua eta atuna, legatz eta sadiña, itxas-aingera eta abar.

Aitzodoetan beste arraiñ-mota asko izan oida. Arraiñ gozoak; baiña ekonomialdetik garrantzi akorik ez dutenak. Babel txiki-txilien lana. Gizon bat naikoa: lupiñ, urraburu, kraba, sarbo...

Ibaietan, berriz, angula eta izokiak ugari urak kutsatu ez diran arte.

* * *

Arrantza guztiak ez dira, ordea, berdin. Batzuek egiten dira legorretik gertuan; besteak, aurreragoko kaltetan; ondorengoak itxaso aundietan. Itxaso aundietara joaten diranean gure arrantzaleak legatz eta bakallau billa joan oi dira. Garai batean balearen ondoren ere bai.

Dana dala, arrantzara abiatzeko legorrean kai bat, babes-leku bat bear zan alde guztietako segurantzi apur batekin. Itxas-ertzean segurantzi apur bat sotu zanean, orduan agertu ziran itxas-kolkoetan arrantzale erriak.

Segurantzi itxas-lapurrek galdu zuten aspalditik. Gerora, euskaldunek beurak ere ez ziran itxas-lapur makalak gertatu. Lapurren aurka, erri-esiak kaiaren inguruan.

Itxasoak berak ere badakar berekin bere arriskua anontzen danean, Kaia bearrezkoa da arrisku oiek gainberatze-

ko. Gure itxaso onetan olatuak beti saltalde edo oestetik datoz: orregaitik kaiak lur-mutur baten babesena egon oir dira, sartaldeari bizkarra ematen eta eguzkiaren irteerari begira. Kastro-Urdiales, Bermeo, Elantxobe, Lekeitio, Ondarroa, Mutriku, Getaria, Pasaia, Ondarrabi, guzti oiek beuren eskerretik oeste aldetik mendia dute babes. Pasaia lur barrura sartzan dan kolkoa dezu, segurantzirik aundienakin.

Ibaiak ere batez dira babes-leku. Bilbo, Ondarroa, Deba. Zumaia, Ondarrabi, Doniane Loitzun, Baiona, auek guztiak ibaia dute kaiaren oiñarri.

Protua bear arrantzatik bizi izateko, arrantzale-erri izateko. Kaia badugu; itxasoan sartzeko artarako ontziak bearrezko. Nolako ontziak? Nolakoak bear diran arrantzak berak esango digu.

Gaur eguneko portueten, iru-arrantza mota diranez, iru ontzi mota izan oi dira: itxas-ertzean ibiltzeko dira potiañak edo betelak eta motor-txikiak; ontzi aundiagoak bajura-arrantzarako aurreragoko kaletan egiten dana (auek Galiziara eta Dakarrena ere joaten dira, Afrikako kostaldean); Irlandara legatzetan joateko alturako baporak... Baiña, Pasaian badira Terranoba eta Groendlandiara bakallautan joateko aundiagoak ere; 300 toneladatik 1.600 toneladarakoak (PYSBE'renak ziran aizkeneko auek).

* * *

Bear diran aldakuntzarekin, gaurko egoera, ontzieren buruz, eta orain bosteun urtekoa antzekoak dituzu. Ikus dezagun paper zaarrek esaten digutena orduko lekeition zeuden ontzieren buruz.

"Pinaza" aundiak eta "pinaza" txikiak zeuden.

"Pinaza" dokumentu zaarretan asko erabiltzen dan itza da. Txalupa bateri pinaza deitzen zioten eta iru mastako ontziari berdiñ.

Galiziara eta Irlandara joateko, alturko arrantza orduan, amasei metro luzeroko pinazak egiten zituzten, lau metro zituzten zabalerona eta iru metro beetik gorakoa. Barruan amarretik amalaurako gizon-sailla.

Gertuan ibiltzeko amar metroko pinazak egiten zituzten eta balea arrapatzeko zortzi gizonetzko eramaten zitun pinaza bakoitzak. Batzuetan zazpi edo sei ere joaten ziran.

Lau gizasemeentzako pinazak ere baziran.

Baita batel txikiak ere:

batel txikiak gizon bakarentzako edo bi gizonentzako;

motorrak lau gizonentzako legatzetan joateko gertuko kaleetan;

bajuarako ontziak, aundienetan amalau gizon, txikiagoetan, amar gizon.

* * *

Orduko euskalduna Terranobara bidean jarri zanean, ontziak ere artarakoak egin zitun: txikienak eun toneladakoak, aundienak seireun toneladakoak.

Gizasemeak, berriz, ontzi txikienetakoetan berrogeita bost ziran eta aundienetan irurogeita amabost.

Pasaian PYSBE (1927-1973) bakallautan asi zanean ontziak egin zitun 1.600 toneladakoak eta irurogeita bi gizaseme barruan.

Nik uste gauzak ez dirala ainbeste aldatu bosteun urte auetan: giza-beso-aren eta ainzearen orde, maki-na-indarra; besteak, antzeko xamar.

* * *

Amabost garren eunkian Lekeition egiten ziran ontzi aundiak auek ziran: galeoiak (beste bere izenak ziran nao ea patache), karabelak, zabrak eta frustak. Lekeition bezala ibai-erribera guztietan.

Galeoia: iru masta. Aurreko bietan lau-kudroko oialak; atzekoan, ial luzea goitik beerakoa. Goian estua eta beeran zabaka. luzanga eta ontzi ariña Uretan ibiltzeko. Ur-audietan ibiltzeko maiteenak euskaldunentzat.

Zabra: bi mastako ontzia. Masta bakoitzean luakiko oial bana. Oso antziñatik erabiltzen zutena euskaldeenek.

Fusta: arraunekin eta oialakin batera erabiltzen zan ontzia. Masta bateko edo biko. Oso ariña.

* * *

PORTUEN ANTOLAMENTUAK

Portu bakoitzean Korfradiak zeuden, beuren lege-zaarreakin portu bakoitzeko bizitza guztiak antolatzeko. Oituretan mamiturik zeuden lege oiek eta oso berandu idatzi ziran paperetan.

Lege aueri buruz ona zer zioten lekeitiarrak 1562 urtean:

"an tenido e tienen entre si las dichas hordenanzas, usos e costumbre e prebilegios pra en consebacion de la dich su Cofradia e de la nabegacion de ella, e con ellas se an regido e gobernado e se rigen e gobiernan en todas las cosas tocantes a la buena gorbarnacion de la dicha su Cofradia, las quales dichas ordenanzas son justas e buenas y en serbicio de Dios nuestro Señor e de su magestad y en probecho e utilidad de la dicha villa de Lequeitio, e sin perjuicio ni daño de nadie".

Legeak ez dira betirako izaten, gauzak eta gauzen ingurua aldatzen diranean eta orregaitik 1766an erabaki au arta zuten:

Lege oiek kofradiko ziran guztieri urteero irakurtzea ezer aldatu bear bazan aldatzeko:

ARRAINTZA

"en congreso público juntos y conragados en la casella de la athalaia... cada qual sin miedo y con ttodo liberttat exponga lo que añadir o quittaa se les debe; pero cada qual ha de exponer viéndose unos a otros y haciéndose cargo de las proporciones con ttodo conocimiento y urbanidad, sin albo-rotarse ni inquietarse".

Maiordomuak ziran Kofradiako buru egiten zutenak eta eurak zeuzkaten bear ziran indarrak eta aginteak legea bete-arazteko:

"disponen como jueces las cosas que tocan a la direzion de la mar y obseruancia de dichas ordenanzas".

Txalupa-maixuak ziran maiordomuen laguntzaille Kofradiaren gobernuan; baiña, batzar nagusietan boto bakar bana zeukaten, beste Kofradiko guztiek bezela.

Urteroko batzar nagusian diskutitzen ziran Kofradiako ordenamentu eta legeak. Itz-egiteko asko ziranen, lenengo ittza txalupa-maixuak zeukaten zaarretatik asita. Duda edo zalantza sortuko balitz zeñek lenen asi, orduan maiordomo izandakotik asi bearko litzake. Kanpotik etorritakoek ez zuten ez itzik ez botorik, alik-eta errian sei urtean bizi eta lanik egiten ez zuten artean.

"para que de este modo, assi inteligenciados, puedan resolver mexor y como se quiere sobre el assumpto de que fuere la conferencia".

Urte beterako aukeratzen zituzten maiordomoak Urrillaren lenengo egunean eta Ekainaren 30 an, urtea pasatzean, Kofradiko guztien aurrean, kontuak eman bear zituzten beuren buruak zuritzeko. (A.E.F. XII. 30-orrrialde).

* * *

Bi ziran, baita-ere, kai bakoitzeko seiñeruak. Talai-gizoana, berriz, bakarra.

Seiñeruak azaroren lenengo egunetan aukeratzen zituzten eta une beterako aukeratu ere. Zeñek aukeratzten zitun? Kofradiako maiordomoek eta auek txalupa-maixueri presentatu. Aukera ori ontzat ematen ez bazuten, orduan pratroien esku geratzen zan aukeramena.

Gaixo edo erritik kanpora joateko baziran, eurak, txalupa-maixuan baimenarekin, ordezkoak billa bear zituzten.

Beuren alogera Kofradiatik iru alditan jasotzen zuten: artarako izendatutako egunen zati bat; andik sei illebetera, bigarrena;urtea betetzen zuten egunean, irugarrena.

Gizon prestuak bear zuten izan eta itxaso-arazoetan ondo jantziak eta jakintsu. Beuren eginbearrak auek ziran:

Itxasoari begiratu ondoren, itxasorako baimena eman edo kendu. Zalantzarik ba da, Itxasorako maixueri dei

egiñ eta danen artean erabakia artu etxerako edo Itxasorako danean deiak egin bear dituzte kalerik-kale eta etxerik-etxe.

Lan ori egiteko neskatilla taldea daukate seiñeruek.

Zalantzako erabakietan, botoal atabaka batean bota oi zituzten bai seiñeruek eta bai txalupa-maixuek.

Bein itxasoan daudela, seiñeruren batek itxaso-aldaketaren susmoa balu, edo txalupak legorrera dijoatzela ikusiko balu, orduan bere señaleara jasoko du bere ontziko mastaren mutuurrera. Seiñalea ikustean, beste txalupak seiñeruari inguratuko zaizkio. Etxera joateko edo bertan gelditzeko, txalupa bakoitzak bere botoa emango du. Ondoren seiñeruak erakutsiko die bidea etxerako edo bertan gelditzeko.

Etxerako balitz erabakia, txalupa guztiek bearko dute etxerako bideak artu, zigorpean erori nai ez badute. Zalantza alturako arrantzan balitz, bajurako arrantzan gelditzeko baimena bada. Areago portu-aurreko arrantzetan.

Kaira eldu ondoren eguraldia onduko balu, orduan seiñeruek itxasora irten bear dute berriro, beste guztierri bidea erakutsiaz; ez bait-da egoki irabazibide bat, arrazoirik gabe, alperrik galtzea.

* * *

Talaiako gizonak bista-luzeko antiojua erosi eta egunero talaiara eraman bear izaten zuen, andik baleari begiratzeko eta beste arren antzeko arraiñeri.

Baldin ustegabeen, eguraldia txarrerako aldatuko balitz, itxasoan dabiltzen txaluperi, kearen bidez, seiñalea egingo die etxeratzeko. Kea ikustean, seiñeruek beuren seiñalea jasoko zuten masta-muturrera, txalupa guztiak legorrera bidean jartzeko.

Bale-arrantzarako estatxak eraman oi zituzten txalupa guztiek bestelako arrantzeetan ibiltzen ziraten ziranen ere. Bale batek aberastasun aundiak zekarzkin portura eta segurantzi guztiak artu bear ziran baleak alde egin ez zezan. Orretarako estatxak eta apareju guztiak ondo egotea konbeni. Seiñeruek bear zuten txalupa guztietako estatxak aztertu ono zeuden al ez ikusteko. Eta ono ez zeudenak zigortzeko; ez bait-dago eskubiderik balea bezelako aberastasuna galtzeko alperrikako arriskua jartzetik.

* * *

Talai-gizona negurako bakarrik aukeratzen zan: Azarotik Marti-erdira. Balea neguan agertzen zan kostalde onetan eta balea zan talaiaren arrazoi berezia. Soldata Kofradiatik jasotzen zuan ea seiñerueri bezela, iru alditan ordaintzen zitzaion.

Talai-gizonak itxasoko arrai eta beste abere guztien berri ondo zekiña bear zuan izan, bata bestearengandik ondo bereizteko eta seiñale bakoitza bereiziki egiteko;

seiñaleak ondo egitea bait-zan bere eginbearrik nagusia.

BALE-ARRANTZA

Euskaldunen arrantza-histori guztian bale-arrantza izan zan ederrena. Balea itxasoan bizi dan aberea da eta titiak ditu tripa-barrenean. Bale-mota asko (lago: batzuek bizardunak eta agindunak besteak.

Bizkaiko Balea (Balaena Biscayensis asieran eta gerora Balaena Glacialis zeritzana) buru-kakoduna zan eta bizardun. Groenlandiako izotz-artean bizi zan ea andik jentxi oi zan Kantauri itxasora eta emen euskdunek arrapatu.

Gerora ikasi zuten gure aurrekoek bertara joaten bale-billa. Eta en, moltsotan zebillela ikusi zuten. Orregaotik Sardako Balen izena jarri zioten.

* * *

Baleak kantauri-itxasora banan-banan etorri oi ziran. Ama bere umearekin ere bai. Noiz-beinka, erra emearen ondoren.

Sardako Baleak ia alde egin du mundo onetatik, arrantzarako tresnak aldatu diran neurrian. Gaurko egunez ontziak motordunak dituzu; arpoiaren barnean, dinamita; arpoia botatzeko, berriz, gira-besoaren ordez kañoia.

* * *

Euskaldunak izan ziran lenenoko bale-arrantzaleak.

Asieran, beuren kostaldean, kaietatik gertu eta banan-banan. Urte asko igaro zuten zeregiñ onetan eta bitarte orretan bale-arrantzarako teknika asma eta osotu zituzten. Baita baleari probetxua ateratzeko erak arkitu ere.

Balea arrapatu bear zan lenengo eta gero portura ekarri.

Gero legorrera jaco, zatitu, koipeak urtu, gorde eta saldu. Lan aundiak sortzen zitun bale batek, irabazi aberatsak eta alogera ugariak.

* * *

Balearen arrantzari buruzko paparetako berriak 1.200'n urtean agertzen dira. Urte orretako, Abenduak 31, dokumentu batean au agertzen da: Mutrikuarrak arrapatutako bale bat Kastillako Errege Alfonso zortzi-garrean Santiagori eskeintzen diola.

Aurreragoko aztarnak ere ba dira:

1.059 urtean bale-aragia saltzeko baimen berezia eskatzen du Baionako plazak. Inguru aietan balea arrapatzen zan seiñalea.

Geroragoko berrietatik beste au ere badakigu: Gipuzkoan ez zala bale-aragirik jaten. Jateko aragiak Baionara bialtzen zituzten.

Beste aldetik, berriz, esdribitzeko afizio aundirik ez ziguten gure aurrekoek agertu. Paperetan fede gutxi, nunbait. Ez da ba arritzeko gauza auen berri paperetan gutxi agertzen badira. Eta agertzen diranean, bitartean burruka dagoelako agertzen dira. Bestela, ez.

Oietako bat degu Privilegio Rodado derutzan dokumentua. 1.233 urtean egiña.

Toledoko unan izenpetua. Erregeak berak ematen dio bere buruari Mutrikuarrak arrapatuko dituzten baleetatik bat, urteero eta betiko. Ondoren zeruak eta inpernuak astintzen ditu bere borondateari uko egingo diotenen aurka.

* * *

Ingles, danes, holandar, noruego eta rusoak 1.600 n. urte inguruan asi ziran bale-arrantzan, euskaldunek Ifar-aldeko itxasoetan jasotzen zituzten aberastasunak ikusi ondoren.

Ameriketara euskaldunek etxean erabiltzen zituzten teknikak berberak eraman zituzten alde aundirik gabe, atzeritarrei erakutsiko zien teknikak. Erakusbide orreatik sortuko zan gerora gure ondamendia.

NOLA ARRAPATZEN ZUTEN BALEA

Kai bakoitzak bazuen bere talai-gizoana. Onek, balea ikustean, seiñale berezia egin bear zuen. Talaiako seiñalea ikustearekin batera, asiko ziran deika Kofradiako kanpaiak eten-gabea; baita pregoiak ere kalerik-kale kantoi guztietan. Jende guztiak, eurak ere, seiñalearen berri ona zabalduko zuten erriko txoko guztietara.

Zergaitik ainbeste istillu?

Ikusitako balea len-bait-len arrapatzea kobeni eta errira ekartzea. Orretarako auzoko kaietako ontzieri aurea artu bear. Aberastasun aundiak zekarzkin bale batek. Zamba-ta txalupa geiago presatu, ainbat-eta arrantzua seguroago.

Itxasotik bizi ziran. Arraiñ txikietik: bixigu, legatz, aingera, sardiña... Kalderilla utsa. Balea, berriz, urre-ontzako eltzea zan.

* * *

Talaiako seiñaleak biztu ditu erriko bastarrak. Erlauntza dirudi kai-inguruak. Etxeetako ate guztietatik mutil gazteak eta gizaseme gordiñak, bakoitzak bere tresnak bizkarrean, ausardia bekokian eta sua begietan. Ainbeste egunen buruan itxarotako unea eldu da.

ARRAINTZA

Txalupak, geienak zortzi gizonezkoekin, asi dira arraunean, kaietik itxaso zabalera, bale-billa. Sei arraunlari, edo zazpi, arraunak eskuetan eta popan txalupa-maixua arraun luze batekin. Estropadak asita daude, zein leenago baleari inguratu. Bat, bi, tau, zortzi txalupak, abanikoaren antzera, itxasoan zabaltzen ari dira, balea erdian arrapatzeko.

Txalupa bat eldu zaio ondora. Beste guztiak gelditu dira. Zai daude. Maixuak arpoilariari keinu egiten dio noiz jo. Onek oiñ bata brankan eta bestea tostan sendotuko ditu, arpoia eskuan. Urreratu dute, ixilka, txalupa muturra balearen ondora.

Bat, batean, arpoi luzca aidean eta sartu aragi koipe-tsu artan barru-barruraino.

Txalupa igesi doa; balea, berriz, miñak eraginda, esatza aztindu du txalupa iraultzeko arriskuan. Murgildu da balea ur-azpian, arpoia eta soka bere ondoren eramanez. Arpoiak eutsi dio. Beste txalupa baten ingururan agertu da balea ur-azalean. Sartu diote beste arpoi bat txalupatik. Aberean murgildu da berriro. Orain bi soka daramazki bere ondoren. Naikoak dira. Oiek eutsiko diote.

* * *

Balea preso dago; baiña, oraindik bizirik. Il egin bear da eta ori ez da gauza erreza. Orretarako xabolinak erabilli bear. Xaboliñak ez dute kakorik bere muturrean eta sartu-irtena erreza dute. Txalupa guztiak saiatuko dira beuren xaboliñak balearen gorutzean sartzen.

Birika edo biotz-inguruan sartu bear da xaboliña balea odol aundietan jartzeko eta ori orrela gertatzen dansan, orduan erreza da balea akabatzen. Odol txiki-tatik gaitza da aberea iltzen.

Aizkenetko arnasetan dabil balea; murgil egiten du bein eta berriz kresala odoletan gorrituz. Azkenik, burruka amaitu da.

Orain, txalupa guztien arean, atoian edo erremul-kan, portura eramanez bear aberea. Marea-puntan ondartzan laga, gero, ura jaxita, polearen bitartez gorajaso.

Lan orretarako puntalak, poleak eta soka lodiak bearezko dira eta kai guztietan egon oi dira prest.

Balearen ondoren jasoko zituzten txalupak ere legorrera.

* * *

Arriskuak pasa dira, orain datozte irabaziak; benetan egia zala arrantzalearen otoitza:

"Biziarengaitik dugu arriskatzen bizia".

IRABAZIAK ZABALTZEN

Salmenta Kofradian egiten zan. Maiburuan Kofradiako bi Maiodomoak, txalupetako patroiak eta lege-

gizona notaritza egiteko. Argizaria piztuko dute. Orrek irauten duan artean iraungo du dalmentaren jokoa:

"primeramente pusieron por empresa calidad y condición que toas las ballenas... se pongan en almoneda y candela pública... por testimonio de escribano público que de ello dé fe y con asistencia de los Maiodomos y los Maestre-txalupas que se hallaren en dicho puerto". Debako Ordenamentu Berriak, 1685.

* * *

Geien ematen dunak eramango du balea zatituta, labean urtetzeko. Labeak egon bear zuten erritik kanpora, koipeak urtutzean usai txarra sortzen zalakoz.

Irabaziak banatzen asi aurretik gauza aukeratu kontuan izan bear zituzten:

Zenbaitetan balearen buztanak txalupan jo oi zuan, arraunak zatituz, gizonak uretara jaurtiz eta txalupa berbera ondoratuz. Gertakizun negargarri auetarako erri-legeak eta oiturak beure neurriak artuta zituzten. Txalupa eta gizonen okerrak, balearen bizkarretik ordaindu bear ziran, sari-banaketak asi baiña leen. Okerrak egin ondoren, baleek iges egingo balu, orduan Kofradiatik egingo ziran ordainketa auker.

* * *

Talai-gizonentzako, berak balea ikusi badu, balearen zati bat. Lenengo arpoia sartu daunari bi kintal okela. Ondorengo beste bost arpoi sartutakoeri kintal bana. Xaboliñ bakoitzeko bosna libra aragi... Aukeratu dira "abantaillak" edo sariak.

Bale aundia zan amar lendariziko txalupek zuten sari ori. Lenengo arpoia sartu dion txalupari buztanetik eta burutik laurdena (esanda daukagu arpoilariari bi kintal okela emten ziotela gaiñera). Beste buru eta buztanaren iru laurdenak bederatzi txalupen artean banatuko dira bakoitzak parte artu duan neurrirra. Estatxa edo apareju onak erabiltzeagaitik ere ba zuten bere saria. Beste alditik, berriz, zigorra ere bai estatxak gaizki daudeanean. Ori seiñeruek ikusi bear.

Bale-kumea izan balitz, orduan berdiñ bantuko ziran abantzillak edo sariak; baiña sei txalupeen artean bakarrik.

Beiiñ okerrak, abantaillak eta mingaiña ordainduz gero, gelditzen zana, zati aundia oraindik, balea il baiña leen parte artutako txalupen artean banatzen zan.

Lekeition mingaiñetik iru zatitatik bat eleizentzako zan; beste biak, erriko moillak konpontzeko. Eleizak bere kontura "manobrero" bat bear zuen eduki, baleak eta ontziak legorreta jasotzeko bear zuen eduki, beleak eta ontziak legorrera jasotzeko bear ziran tresna guztiekin.

Gizonez eta estatxaz ondo ornitutako txalupa guztiek irten zezaketen arrantzara. Itxasoan bale bat baiño geiago balego, eta bale batek iges egiñ, bale orren ondoren ibillitako guztiak ere arrapatutakoen partillan sartu bear ziran.

* * *

Toki eta garai guztietan berdiñ izan ez bazan ere, gutxi gora-berea antzekoak ziran. Getarian, esate baterako, bale bakoitzetik iru zati egiten ziran. Bat erriarentzat moillak eta kaia zaintzeko; bigarren zatia txalupa-maixuentzako beurenak izaten bait ziran txalupa eta tresna guztiak; irugarrena, mariñelen anean zabaltzeko. Aurretik sariak banatu bear eta okerrak zuzendu.

* * *

Baleak eta beste arrainek ordaintzen zituzten beste zorrak ere gure kaietan.

Garai batean agindua eman zien erregeak getariarrei, berari zor zioten bale-erdia Donostiako Prebosteari emateko. Baiña, erriko jendeak agintzeko juezak aukeratu zituzten kontzaille. Bale-erdiaren orde, 640 burni-kintal ematekotan gelditu ziran.

Erriak "villa" (bilduak) egiten ziran, arraiñetatik onenbesteko bat eskatzen zieten erritik kanporako agintariak.

Eztabaidak sortzen ziran aundiak. Ala gertatu zan Lekeition ere. Prebosteak amabostna arraiñetatik bat eskatzen zien jaiero. Baiña arrantzaleak ez ziran orrekin konforme eta burrukan ekin zioten luzaroan. 1457 tik 1.536 raiñoko burrukatik auek ateratzen ditugu:

Eun arraiñetatik Prebostearentzako iru zirala.

Baiña, saldutako arraiñetatik bakarrik eta ez saldu gabe gelditzen ziranetik. Ezta ere beuren otzara edo saskiten arrantzala bakoitzak txera eraman oi zuenetik.

Eta iru arrainek bakarrik ordaintzen zutela zor ori: amabi brazako itxasotik kanpora arrapatzen zituzten bixigu, legatz eta itxas-aingerak. Ez beste arraiñek. Gaiñera kontztzen asi baiño leen karnatera prezioa kendu bear zan eta beste berezko gastuak. Gelditzen zanetik, eunetik bat Prebostearentzat.

ARRANTZALEEN EKINTZARIK AUNDIENA

Neguro lau illabeteetan egiten zuten bale-arrantza, beste arrantzariak utzi gabe. Bataz-beste Getarian gutxienez lau eta geienez amar bale arrapa oi zituzten XVI ganen eukiaren asieran. Kilotan jarri ezker, milloi erdi kilotik milloi t'erdia. Millaka kilo asko dira aragitan, koipeetan, bizarretan...

Alaz ere, balea gure itxasoetatik alde egiten asita zegoan.

Balea Ifar-aldeetik zetorren. An, goi artan bizi zan eta itxasoa izozten zanean, orduan zenbait baleek ego-alderutz jotzen zuten gure Kostaldean agertzeko.

Gure arrantzaleek Galizia eta Irlandako aldeak eza-guzten zituzten aspalditik. Bai Islandia bera ere.

Errez jo zuten terranobara.

Noiz? Ez dakigu noiz. Colonek Ameriketa aurkitu baiño leen? Euskaldun ez diran zenbait idazleek ala ditoe. Dana dala eta dena den, Ameriketako bideak azaldu ziranean, an zeuden gure arrantzaleak balearen ondoren San Lorenzo ibaiaren agoan. Terranobako beste aldetik dago eta itxaso naiko zabala egiten du kolko batean gordeta.

Antxe arkitu zuten Euskalerriko balea sardatan, molsotan eta ordutik izena jarri zioten Sardako Balea. Gertakizun onek eragingo zitun gure euskal portu guztiak, berreun ontzi baiño geiago Terranoba bidean jartzeko. Ontzi bakoitzean gutxienez 45 gizasemem eta geienez 75, ontziaren neurrian.

* * *

Ontziak ziran edo galeoi edo karabela. Aundiak. Txikienak, gerora bakallautan zebiltzenak, 100 toneladakoak. Aundienak 600 toneladako ontziak.

Aberastasunarekin batera lapurrak ere agertu ziran (oietatik ez gutxi politika arazoak sortutako lapurrak) eta ontziak armatuta jan oi ziran, bai kañoiez, bai arka-buzaz, bai ballestaz, espetaz eta abar.

Itxas-ontzi auek danak gure erreka baztarretan egiten ziran.

Balea urtu egiten zuten, gero Euskalerrira koipea ekartzeko. Koipea urtutzeko labeak jaso eta labeekin batera egurrezko moillak eta txabolak. Orretarako ondartzeta edo kaitxo bat aukera bear zuten. Orrelako lekuak millka daude pareje aietan.

Tokia aukeratzean lenengo lana zan, egur baten muturrean ontziaren izena jartzean, eta izenakin batera etorritako eguna. Besterik ez zan an sartuko burrukarako eza bazan.

* * *

Tokia aukeratu, labeaka eta txabolak jaso, gizonak legorrerako aukeratu eta beste guztiak balearen ondoren.

Koipea barriketan ekartzen zuten eta barrika oiek ondo ekartzeko, ontzi bakoitzak iru kubieta zitun bata bestearen gaiñean. Kubieta oietan barrika alkarri santsita, elkanengana bilduta, jartzen zituzten segurantziazatik. Itxasoa arrotzen danean eta barrikak mogitzen asiko balira batetik bestera ondamendia sortuko litzake ontzian. Ontzi asko ondoratu dira itxasoan barruko kargaren mogimentuak itzulita.

ARRAINTZA

* * *

Masta-gaiñeko zaindaria "balea ezkeratik edo eskubitik" deadar egitean, kapitana igoko da mastan-gora zer bale dan eta nundik jokatu erabakitzeko. Bi kilometrorra inguratzen diranean, orduan bota bear dira txalupak uretara, belaz edo arraunez balearen ingurura joateko. Guztiak ixil; toletak amukoz bilduak ea estroboak koipez, otsik ez ateratzeko.

Lau txalupa ontzi bakoitzean: leengoan kapitana dijoa partroi, bigarrenean pillotua, irugarrenean mai-xua eta laugarrenean kontramaixua. Ortik aurrera Euskalerrian bezela jokatu dute balea arrapatu eta ondar-tzara erameteko.

INDIOEKIN TRATOAK

Indioekin izan zituzten tratoak beti izan ziran lagun arteko tratoak. Aiek kastor-narruak eskeiñi; auek, gureak: narruen orde z burnizko lanabesak (aizkora, aisto, azkon eta abar), sagardoa ea ogi trukean. Orrezaz gaiñera lan ere eskeintzen zietan alogeran. Euskaldun- en lagun zintzoak eta laguntzaille benetakoak izan ziran, eskimalak ez beste guztiak.

Eskimalekin eun urteko asarre bizia izan zuten, gureak aien buruzegi baten emazta arrapatu zutelako. Pekatu au ez zieten euskalduneri eskimalek zekulan barkatu.

Beste guztiekin beti ibilli ziran pakean. Udaberritik udazkenara egongo ziran alkarrekin. Gero, agur eta datoren urterarta.

Euskaldunak ez ziran ez konkistadore, ez politiko, ez kolonizadore. Arrantzaleak ziran uts-utsik. Indioekin artu-amanetan paketsu ibili ondoren, berreiro Euskalerrira biurtzen ziran indioeri beuran lurraren jabeta-sunik kentzeke...

* * *

Egoera orretan ibiltzeak eta tankera orretan jokatzeak galdu zitun euskaldunak gerora. Jokaera jatorrean zebiltzan euskaldunak beste errien maltzurke-riak galdu zitun. Batez ere Inglaterraren maltzurke-riak.

Nola?

XVI'garren eukiaren asieratik gutxienez zebiltzan euskaldunak arrantzan Terranoba eta Kanadako itxa-soetan; gerora etorri ziran inglesak eta auek bota zituzten itxaso aietatik gure arrantzaleak sakulako. Kolonizatu zituzten indioen lurak eta lurretik itxa-soen jabe egin ziran, gaurko egunez gertatzen ari zai-gun bezela.

* * *

Maltzuekeria agertu zuten garbi asko. Lenengo, euskaldunen askuetatik ikasi zuten bale-arrentza, euskal-dun txalupa-maixu eta arpoilariak beuren barkustan eramenaz. Maiz izan gera euskaldunak etxe-kalte eta arazo onetan ere alaxe izan ziran gue aurrekoak; bakoitzak berea jasotzeagatik guztien ondamendiaren alde jokatu.

Bale-arrantzan ikasi ondoren, bale-arrantzarako alkarte aundiak eta indartsuak sortu.

Ordurako gobernadoreak jarrita zauzkaten bai Inglaterrak eta bai Frantziak Terranoba eta Kanadako lurraldeetan. Gobernadore auek bale-arantzarako kon-paño barrietan parte ziralarik, euskalduneri petxak eta eragozpenak lepoan ezarri, askatasuna kendu eta indioen kastor-narruak euak jaco...

* * *

Eta, emengo agintariak?

Madrid'era begira. Madrid'en, ordea, beste lanik bazuten Ameriketa osoan, an goiko Terranobako punta arten zebiltzan euskaldun arrantzaleari begiratzeko.

Arrantzaleak, eurak, iñoren laguntzarik gabe, jokatu bear eta geienetan alkarren arteko batasunik gabe.

Felipe Bigarrenak moltoan joateko agindu zien; baiña, naiago zutela bakarka erantzun zien.

BURRUKAK: ONDAMENDIA

Españiak zitun burrukak (Frantzia edo Inglaterrarekin) itxasoraño zabaltzen ziran. Lurraren jabe etsaiak eta itxasoan burrukak. Euskaldunak burrukan sartu ziran eta Terranobako barkuak kaiñoiez eta beste edo-zer klaseko armaz ondo ornituak joaten ziran, burruka-rako prest.

Ortik sortu ziran itxas-lapurrak.

Korsarioak, alegia.

* * *

Terranobara joan-etorria egiteko gauza asko ziran bearrezko ontzian: masta, aingura, bela, era guztietako sokak, txalupak bakoitza bere tresna guztiekin, emoko edo istupa, pikea ontzia istupatzeko (kalafatearen lana zan). Ontzia istupatu bear zan azpitik, aldamenetatik eta gaiñetik Terranobara irten baiño leen. Gero, berriz, andik onantza ere berdiñ egin bear zan itxaso aundia aldetik-alde igarotzeko. Lan oiek egiteko bearrezkoa zan abere-koipea, kintal bat.

Arrantzarako tresnak bear ziran, txalupetatik asi eta arpoi, xabolin, estatxa eta abar. Ugari.

Labeak egiteko gaiak eta koipe urtua lortzeko bear ziran tresna guztiak: aizkora eta aisto koipe eta aragiak ebagitzeko, tiña eta barridak koipe erabili eta gorde-tzeko. Egur-ikatsa labear pizteko.

Janariak eta edariak: ogia, galletak, aragia, zezina, urdaia, babak, ardo, sagardo, txakolin, pattar...

Arrantzale bakoitzak narruzko jantzi bereziak lane-rako.

* * *

Diru asko bear zen ontzia antolatzeko eta orretarako dirua aurretzen zutenak ere ba ziran. Korritua eue-netik 28, 29 eta 30. Diru galestia: baiña, bearrezkoa.

Ba ziran segurantzia ematen zutenak ere.

Artean inglesak ez zuten beuren barkuen seguran-tzirik egiten. Inglesak 1604'ean asi ziran barkuen segurantzia egiten. Euskaldunek 50 urtetik gutxienez artu zien aurrea ingleseri. Tresna, ontzi, koipe edo bakaillau eta gizasemeak, ora danak seguropean jarriak Juan López de Soto'ren bitartez.

Bera zan segurantziak ematen zituna.

1567'tik 1569'ra gizon onek egin zitun seguroen berri Burgos ko Konsuladoan daude. An agertzen dira, bi urte oietan, Debatik Joan de Espilla, Domingo de Sorazu, Miguel Zerain, Iziartik Pedro Otxoa de Arriola; Mutrikutik Esteban Lete eta Domingo Gan-txegi; Elgoibartik Andres de Alzola eta Joanes Boli-bar; Azpeitiatik Joan de Otxoa; Azkoitiatik Martin Perez Idiakez eta Domingo López Irazarra; Oñatitik Joan Igarza; Oiartzundik Miguel Isasa; Pasaiatik Miguel de Villaviciosa eta Ramón de Arrieta; Erren-deritik Juan Zubieta; Donostiatik Juan de Erauso eta abar...

Ontzien kapitanak ziran guzti oiek.

* * *

Arrantzu auetako jokoan iru alderdik parte artzen zuten: ontziaren nagusia bat, armadorea bere poltxatik arrantzarako bear ziranak prestatu zituna bi eta kapita-na tripulazioarekin iru.

Banaketa onelatsu egiten zuten: irutik zati bat arrantzaleentzako; beste irutik biak nagusiarentzat eta armadorrarentzat. Baiña, arrantzaleeri ematen zitzaiz-kien abantailla eta sariak armadorearen bizkarretik ziran. Esate baterako, arpoilariak beuren saria eta abantaillak jasotzen zituzten, bere lanaren arabera: arpoi geiago sartutakoak geiago jasotzen zuan abantail-lez, Euskalerriko errietan egiten zan bezela.

1566'an Debako kapitan Joan de Espillak 1.195 barrika koipe ekarri zitun Terranobako itxasoetatik. Ontziaren jabea Landaverde bilbotarra zan eta diruak jarri zitunak barkua armatzeko beste bilbotar bar. Ona nola zabaldu zituzten 1.195 barrika aiek.

Tripulazioak irutik bat = 398 barrika koipe.

Nagusiak = 298 t'erdi

Armadoreak = 497 t'erdi

Armadoreak banatu zitun bere barrika oietatik abantailletan: 113 1/3 barrika.

Nagusiak, berriz: 25 5/6 barrika, berak aukeratu zitun gizoneri. Auek dira: kapitana, kontramaixua, aro-tza, kalafatea, zaindaria eta kañoi-zaindaria.

Berak, 398 barrika danen artean banatu ziran neurri berean. Gaiñera, beste 113 1/3 armadorenak eta 25 5/6 barrika nagusienak ere tripulazioan zabaldu ziran: baiña, bakoitzari eure abantailen neurrian.

* * *

Terranoba, Kanada eta inguruko itxasoak oso ziran aberatsak. Lurrak kolonizatu zituzten eta euren artean banatu ere onetara: Kanada inglesentzako, Terranoba ingurua frantsesentzako, Groenlandia danesentzako. Eta, euskaldunentzako, zer?

Ezer ez.

* * *

Beste guztien merituak gutxi-etsi gabe (dio Belan-ger jaun kanadatarrak) ordua da euskaldunak argitara ekartzeko; batez ere XVI'garren eunkian egin zuten lanagaitik... Ez ziran lurbilla zebiltzen esploradoreak, ez eta lurraren jabe egin nai zuten kolonoak...

Oiek danak orrela dirala, eta erri askoren maixu izan arren, andik bota zituzten.

Amaseigarren eunki osoan beurak izan ziran itxaso aien jau eta jabe, iñori eragozpenik jartzeke; baiña, eunki orren aizken aldera gauzak okertzen asi ziran.

Amazazpi garreanean, okerrago.

Emezortzigarrenan eman zioten "puntilla" euskal-dun terranobazaleen arazoari, Utrech eko Itunean. Itun au gerra baten amaiera izan zan: Ingalterra eta Holan-dak Espaiña eta Frantziaren aurka zeukaten gerraren amaiera.

* * *

Esanda daukagu nola lurraren jabe egin ziranak itxasoaren jabe ere egin zirala. Euskaldunak, beste biderik ezean, bakoitzak bere kasa burrukari eldu zion eta itxas-lapurretara jo. Etsai aundia aurrean eta ausar-keriak ez zuan azken onik izan.

Azkenaren azkena Utrech'eko Ituna: 1713-VIII-13'tan.

Urte orren ibeltzean, Ituna firmatu aurretik, Gipuz-koako Junta Jeneralak auxe eskatzen zion Espaiñaiko Erregari: Euskaldunak Terranoban arrantza egiteko zeuzkaten eskubide zearrak ondo zaintzeko. Egingo zituztela alegiñak. Baiña, dana alperrik.

* * *

ARRANTZIA

Terranobarako bideak amaitu ziran: aurrera, ez bale eta ez bakaillau.

Baillaua ez degu aitatu ere Terranobako arrantzetan; bigarren klaseko arrantzua bait zan. Euskaldunak bale-billa joan ziran Terranobara; an bakaillaua itxaso-etzali arkitu zutenean, bakaillauari ere eldu zioten. Ordezko arrantzua zan. Ontzi txikienak egiten zuten bakillautan.

Berreun urteetan Terranobara joateke egon ondoren, 1927 urtean PYSSE'k eldu zion berriro bakaillau arrantzari. Euskaldunak izan ziran mundu baztarreeta-ko arrien maixu bale-arrantza nagusian eta, aien semeak bakaillaua arrapatu eta ondutzeko atzerrira joan bear maixu billa.

Bretoiñak izan ziran berritze onetan euskaldunen maixu. Euskaldun zaarrek arrai sikua, aizeetan legortua ekarri oi zuten Euskalerrira. Bretoiñe, berriz, arrain "berdea", legortu-gabea, bodega barruan gatzetan. Eta PISBE'ko arrantzaleak orrela ekarri izan zuten Pasaia-ra bakaillaua 1927 tik 1973'ra. PYSBE giputxa zan, donostiarrek Pasaian sortutako konpañia. 1.600 toneladako 17 barku izan zitun batera; 62 gizaseme barku bakoitzak barman...

Onen ondoren, eta konpañi onetatik irtendako gizonekin ornituak, sortu ziran geroago PEBSA eta COPIBA Santander eta Vigon bakaillau arrantzarako.

* * *

Kanadako Gobernuak berriro, 1976'ko Uztaillaren azkeneko egunean itxi ditu betirako Terranobako San Lorenzo ibaiaren ao zabaleko atreak.

* * *

AZKEN URTEETAN

Euskalerrriaren arrantza-historiaren zatirik ederrena eriotzaren illunpean sartu zanean, gure kaien egoera ez zan eder-ederra. Ona zer zion Dr. Camino Orella jaunak bere "Historia de San Sebastián" liburuan:

qué utilidades no redundarían de ello al comercio de la costa de Guipúzcoa, que desde que se abandonó la pesca del bacalao y la ballena se hallan en lamentable estado, disminuida su población, arruinados sus edificios, causando desconsuelo... sin que se vean en sus puertos sino algunas lanchas de pobres pescadores..."

* * *

Baporak sortu ziranean 1920'aren inguruan, asi ziran gure portuak berriro pizten. Ez ziran aundiak; baiña, erreztasuna ekarri zuten itxasoko joan-etorriak egiteko. Ikatzakin zebiltzan.

Gerora bapor aiek Galizi aldera saldu ziran, berriak eta aundiagoak egiteko. Auek gasoilla erretzen zuten. Auekin ere pokiki jarrai zuten arrantzan. Baiña, beti aurrerapenari begira, aizken urte auetan (1960'garren urtetik edo) barkuak egin dira aundiagoak, eta aundiegak gertatu dira emango arrantza bajurako.

Berriro (1970'tik edo) ontzi txikietara goaz. Lekeitio dut begien aurrean. Saldu dituzte eta saltzen ari dira aizken aldietako ontzi aundiak eta, oien ordez, txikia-koak egiten asiak daude: lau edo bost gizonentzako ontziak. Bixigu, legatz, itxas-aingeraetan berriz ekin-tzeko aintxinakoen antzera.

* * *

Garai auetakoak ditugu ere biñaka dijoazten barku-arrastreroak. Auek Irlandako itxasoetara dijoaz. Aberastasun aundiak ekarri dituzte Pasaira eta Ondarrura batez ere.

1977'garren urteak eman dio arrantza oneri mazo aundiakin burua, berreun millak dirata eta ez-dirala. Irlanda eta inguruko itxasoeri atepak jarri dizkiete gure ontzientzat. Eragozpenak izugarriak. Ondamendia berriro gure arrantzaleentzat. Ez dakit uñ onen azpitik sekula aterako geran. Egoera negargarria berriro gure artekoa. Sardiñarik ez da aspalditik Kantauri itxasoan agertzen; antxoa eta bokarta Frantziako uretan gorde-tzen da, bizxiguetara barku aundiak ez dijoaz. Atuna gelditzen zaigu Galizi partean edo Algecirasen edo Dakarren.

Besteri, zer?

Frantziatik onuntz datorren antxoa apur bat edo Frantzi- bertan, preso gelditzeko arriskuan, arrapatutakoa.

Gauza gutxi.

Itxasoa bera ere naiko loa eta zikiña.

Iru Zentral Nuklearrak (Lemoniz, Ea eta Deba) bakar-bakarrik falta ditugu R.I.P. portuetan jartzeko: requiescant in pace.

Emen izan ziren gizon ausartak, itxaso aundietan arrantzale iaioak. Izan ziren...

ANES ARRINDA
(Deba'n, 1975)